

משרד החינוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

עלון הדרכה להוראת פרשת השבוע  
ע"פ הגליונות של נחמה ליבוביץ

ויקרא (תשל"א)

ה' כ-כ"ז, אשם גזלות.

גליון פרשה זו מוקדש לקרבן אשם וביחוד לאשם גזילות. בהבדל - הדק - שבין קרבן חטאת לבין קרבן אשם עוסקת שאלה א, שאינה קלה, ואל יעסוק בה המורה המלמד חוג שאינו מתקדם, אלא יעבור מיד לשאלה ב'.

(חוג מתקדמים הרוצה לעסוק בשאלות מבנה הפרקים האלה ימצא ענין בה ויעיין גם בגליון ויקרא תש"י שאלה א ובמיוחד בגליון צו תשי"א שאלה א. ר' דוד הופמן למדנו לעיין יפה בפתיחות ובסיומים של חלקי הפרשיות, ויעיין לדוגמא דבריו בפירושו לויקרא (תרגום עברי) חלק א' ע' קנ"ב. אך יזהר המורה מלשקוע בצד הפורמלי של מבנה וסגנון, אלא ישתמש בו רק כאמצעי להבהרת הרעיונות הכלולים בפרשיות).

שאלה ב עוסקת במהות הגזל ובגודל חומרתו. וראוי לנו בזמן הזה - ובכל הזמנים - לברר וללבן גודל חומרת הדינים האלה.

וראוי למורה לברר תחילה הגדרת המושגים של גזל ועשק כפי שהיא נתנת ברמב"ם הלכות גזלה ואבדה פרק ח' הלכה ג' ד':

איזהו גזול? זה הלוקח ממון האדם בחזקה, כגון שחטף מידו מסלמלין או שנכנס לרשותו. שלא ברצון הבעלים ונטל משם כלים, או שתקף בעבדו ובבהמתו ונשתמש בהם, או שירד לתוך שדהו ואכל פירותיה וכל כיוצא בזה - הוא גזול. כענין שנא' (שמואל ב' כ"ג): "ויגזל את החנית מיד המצרי".

איזהו עושק? זה שבא מתוך חברו לתוך ידו ברצון הבעלים, וכיוון שתבעהו, כבש הממון אצלו בחזקה ולא החזירו; כגון שהיה לו ביד חבירו הלוואה או שכירות - והוא תבעו ואינו יכול להוציא ממנו מפני שהוא אלים וקשה, ועל זה נאמר: "לא תעשוק את רעך".

ואולם ראוי גם לשים לב לכך, עד כמה הרחיבו חז"ל מושג זה של עשק:

בבא מציעא קי"א ע"א: איזהו עשק ואיזהו גזל? אמר ר' חסדא (משלי ג'): "לך ושוב, לך ושוב" - זהו עשק! "יש לך בידי ואיני נותן לך" - זהו גזל.

גם עושק זמן חבירו נקרא עושק וענין זה של הדוחה חבירו ב"לך ושוב" ראוי להרחיב עליו את הדבור, ביחוד בחוגי מבוגרים, מאחר שה"תבוא מחך" נהוג היום מאד במשרדים, אף בדברים שבמעט התאמצות ורצון לשרת ולעזור היו מסתדרים היום. וכל דברי תורה ודברי חכמים כוחם יפה לכל שעה ושעה.

עוד ראוי למורה להדגיש מה גדולה חומרת העשק עד שבסוף עבודת כל יום הכפורים ואחרי שכבר התודינו פעמים רבות על כל החטאים מא' ועד ת' מודגש במיוחד חטא העשק בתפילת בעילה:

"למען נחדל מעשק ידינו".

ועד כמה החמירו בגזל יש ללמוד מן העובדה שהקפידו לבל לקחת קיסם מגור לחצוץ שיניו - אע"פ שודאי פחות משה פרוטה הוא - "דאין אייתי כל בר נש ובר נש מי עבד כן, הא אזיל סייגא דגוברא" (ירושלמי דמאי פרק ג' הלכה ב'), שאם יעשה כל אדם כך - יקח לו קיסם מן הגדר - ישאר בעל הבית בלי גדר. ובחוגי צעירים יש להדגיש שהנקרא בפייהם "לסחוב" (מגנות ומפרדסים וכדומה) ונחשב ל"חברמניות" - אינו אלא גזל ממס!

הכלל שאין גזל מתוקן ע"י קרבן אלא ע"י "שבון" מודגש בשאלות ב, ג.

ביחס לשאלה ב ראוי להפנות תשומת לב הלומדים שאין חז"ל רואים בהשבת הגזילה רק את הצד התועלת שדובר, אלא את עצם ההתרחקות מן הרע, מעין (איוב י"א י"ד):

"אם אין בידך הרחיקהו ואל תשכן באהלך עולה".

עוד יש להבליט בשאלה ג - בהבאת הפסוקים השונים מדברי הנביאים - עד כמה עולים דברי תורה ודברי נביאים כאן בקנה אחד, שכלם נתנו מרועה אחד. וכבר אמר איוב:

"ג' ט"ז: כי לא לפניו חנף יבוא.

נחמה ליבוביץ.